

Satversmes tiesa

Preses relīze

Lieta Nr. 2021-03-03

14.10.2021.

Satversmei neatbilst normas, kas noteica maksājumu, ko enerģijas lietotājs veic dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā

Satversmes tiesa 2021. gada 14. oktobrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2021-03-03 “Par Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 88. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai”.

APSTRĪDĒTĀS NORMAS

- Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 78) 88. punkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 3. aprīļa līdz 2021. gada 12. augustam):

“Šo noteikumu 87. punktā minētā pārkāpuma dēļ sistēmas operators patērētās dabasgāzes daudzumu aprēķina šādi:

88.1. lietotājam, kas nav māsaimniecības lietotājs, – pamatojoties uz lietotājam atļauto maksimālo slodzi vai lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja tā pārsniedz lietotājam atļauto maksimālo slodzi;

88.2. māsaimniecības lietotājam – ņemot vērā sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktās dabasgāzes diferencētās patēriņa normas sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās vai ņemot vērā lietotāja dabasgāzes iekārtu un aparātu maksimālo iespējamo slodzi, ja lietotājs gazificētajā objektā dabasgāzi izmanto mērķim, kas nav ietverts diferencētajās patēriņa normās sadzīves vajadzībām un apkurei dzīvojamās un saimniecības ēkās.”

- Noteikumu Nr. 78 89. punkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 3. aprīļa līdz 2020. gada 24. janvārim):

“Ja izdarīts šo noteikumu 87. punktā minētais pārkāpums, sadales sistēmas operators veic pārrēķinu par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dubultā apmērā atbilstoši šo noteikumu 88. punktam, atskaitot ar komercuzskaites mēraparātu uzskaitīto dabasgāzes daudzumu periodā, kurā samazināts patērētās dabasgāzes uzskaitītais daudzums, un dabasgāzes cenu nosakot pēdējās garantētās piegādes cenas apmērā pārkāpuma fakta konstatācijas mēnesī. Pamatojoties uz veikto izlietotās dabasgāzes pārrēķinu, sistēmas operators izraksta lietotājam rēķinu, kurā norāda izlietotās dabasgāzes pārrēķinu un samaksas termiņu. Lietotājam ir pienākums laikus un pilnā apmērā norēķināties ar sadales sistēmas operatoru.”

AUGSTĀKA JURIDISKA SPĒKA NORMAS

- Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 64. pants:
“Likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai šinī Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros.”
- Satversmes 105. pants:
“Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”
- Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa:
“Kārtību, kādā lietotājiem piegādā dabasgāzi un pārtrauc tās piegādi, dabasgāzes sistēmas drošas lietošanas prasības, tirgotāja, publiskā tirgotāja, sistēmas operatora, lietotāja un gazificētā objekta īpašnieka tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, nokavējuma procentu apmēru, tirgotāju maiņas kārtību un lietotāju apgādi dabasgāzes piegādes traucējumu gadījumā, kā arī sašķidrinātās dabasgāzes pakalpojuma sniegšanas kārtību nosaka Ministru kabinets.”

LIETAS FAKTI

Lietā ir apvienotas trīspadsmit lietas, kas ierosinātas pēc tiesu pieteikumiem. To izskatīšanā ir civillietas, kurās sadales sistēmas operators akciju sabiedrība “Gasos”, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, cēlis pret enerģijas lietotāju prasību par parāda piedziņu. Strīds saistīts ar to, ka enerģijas lietotājs patvaļīgi ierīkojis pieslēgumu pirms komercuzskaites mēraparāta vai dabasgāzi lieto bez komercuzskaites mēraparāta, vai komercuzskaites mēraparāts vai plomba ir bojāta un kādas minētās darbības dēļ ir samazināts dabasgāzes patēriņš

rādījuma lielums vai radīta iespēja dabasgāzi lietot bez maksas (turpmāk – dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpums).

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās paredz mājsaimniecības lietotāja pienākumu maksāt par izlietoto dabasgāzi atbilstoši sadales sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktajām dabasgāzes diferencētajām patēriņa normām, neatbilst Satversmes 64. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai. Ministru kabinets esot pārkāpis likumdevēja noteikto pilnvarojumu, jo minēto patēriņa normu noteikšanas kārtību pārdelegēts noteikt sadales sistēmas operatoram.

Pēc pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdētās normas neatbilst arī Satversmes 105. pantā ietvertajām tiesībām uz īpašumu. Patērētās dabasgāzes daudzuma noteikšanas metodes un maksājuma dubultais apmērs neesot samērīgs.

TIESAS SECINĀJUMI

Par tiesvedības izbeigšanu

Vispirms Satversmes tiesa vērtēja, vai tiesvedība lietā nebūtu izbeidzama, jo apstrīdētās normas ir grozītas pēc būtības un tādēļ zaudējušas spēku. [14., 14.1.]

Ņemot vērā to, ka civillietu, kurās pieteikumu iesniedzējas vērsušās Satversmes tiesā, atrisināšanai ir nepieciešams atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no noteikta brīža pagātnē, Satversmes tiesa secināja, ka tiesvedība lietā ir turpināma un ir nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību augstāka juridiska spēka normām. [14., 14.2.]

Par to, kā vērtējama apstrīdēto normu satversmība

Apstrīdētās normas noteica, kā veicams pārrēķins par izlietoto dabasgāzi un sadales sistēmas pakalpojumiem dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, tādēļ tās ir savstarpēji cieši saistītas un vērtējamas kā vienots tiesiskais regulējums. [15.1.]

Satversmes tiesa atzina, ka izskatāmajā lietā noskaidros, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. pantam, citstarp pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietvertu pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tajā skaitā atbilstoši Satversmes 64. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai. [15.2.]

Par Satversmes 105. panta tvērumu

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajās normās paredzētā maksājuma veikšanai izlietojamo personas naudas līdzekļu aizsardzība ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos noteikto tiesību uz īpašumu tvērumā. [16.2.]

Par to, vai apstrīdētās normas ierobežo enerģijas lietotāju Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu

Pienākums veikt apstrīdētajās normās paredzēto maksājumu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā aizskar personas īpašumu, proti, samazina tās naudas līdzekļu apmēru, un tādējādi apstrīdētās normas ietver tiesību uz īpašumu ierobežojumu Satversmes 105. panta izpratnē. [17.]

Par to, vai apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu

Satversmes tiesa secināja, ka Enerģētikas likuma 107. panta septītā daļa Noteikumos Nr. 78 norādīta kā apstrīdēto normu izdošanas pamats. Noteikumi Nr. 78 ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām, kā arī pietiekami skaidri formulēti. [20.]

Satversmes tiesai bija jāvērtē arī tas, vai ir ievērota pilnvarošanas kārtība, proti, jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis un jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas. [21.]

Par pilnvarojošo normu saturu un mērķi

Likumdevējs Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā ir pilnvarojis Ministru kabinetu detalizēt šajā likumā ietvertā dabasgāzes apgādes speciālā tiesiskā regulējuma atsevišķus jautājumus. [22.1.]

Satversmes tiesa konstatēja, ka ar 2016. gada 11. februāra grozījumiem Enerģētikas likumā, no tā izslēgta 42.³ panta pirmā daļa, kurā bija tieši norādīts uz pilnvarojumu Ministru kabinetam detalizēt tiesiskās sekas dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Līdz ar to Enerģētikas likumā vairs nav ietverta tāda pilnvarojoša norma, kurā būtu tieši norādīts uz Ministru kabineta pilnvarojumu regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. [22.2.]

Satversmes tiesa secināja, ka likums šobrīd paredz abstraktu pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas kārtību, kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem, sadales sistēmas operatora un lietotāja tiesības un pienākumus dabasgāzes piegādē un lietošanā un citus pilnvarojošajās normās ietvertos jautājumus. [22.2.]

Līdz ar to Satversmes tiesai izskatāmajā lietā bija jāpārbauda, vai Ministru kabinets bija tiesīgs regulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, pamatojoties uz šo abstrakto pilnvarojumu. [22.3.]

Par to, vai Ministru kabinets ir ievērojis likumdevēja noteiktā pilnvarojuma robežas

Satversmes tiesa norādīja, ka starp dabasgāzes apgādes tiesisko attiecību dalībniekiem pastāv civiltiesiskas attiecības. Vispārīgais civiltiesību regulējums paredz, ka aizskartajai personai, prasot tai nodarītu zaudējumu atlīdzību, ir pienākums pierādīt pārkāpēja prettiesisku darbību vai bezdarbību, zaudējumu apmēru, kā arī cēloņsakarību starp abiem minētajiem. [23.1.]

Taču dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā sadales sistēmas operators ar apstrīdētajām normām ir atbrīvots no pienākuma pierādīt zaudējumu apmēru, jo tas tiek prezumēts pēc konkrētiem kritērijiem. Tāpat sadales sistēmas operators atbrīvots no pienākuma pierādīt, ka tieši enerģijas lietotājs vainojams prettiesiskajā darbībā, nevis, piemēram, trešā persona. Tādējādi apstrīdētajās normās ir ietverts tāds speciāls tiesiskais regulējums, kas atšķiras no vispārīgā civiltiesību regulējuma. [23.1.]

Satversmes tiesa secināja, ka Ministru kabinets, pamatojoties uz likumdevēja pilnvarojumu, var noregulēt jautājumu par sadales sistēmas operatoram nodarīto zaudējumu atlīdzību atšķirīgi no vispārējās kārtības. Līdz ar to Satversmes tiesai bija jāpārbauda, vai Ministru kabinets speciālo tiesisko regulējumu noteicis, ievērojot pilnvarojuma robežas. [23.1., 23.2.]

Ar 2016. gada 11. februāra grozījumiem Enerģētikas likumā, no kuriem izrietēja Latvijas dabasgāzes tirgus liberalizācija un konkurences attīstība, tika ievērojami pārveidota šā tirgus struktūra. Būtiski mainījās arī tā tiesiskais regulējums, tostarp pilnvarojošās normas, ar kurām Ministru kabinetam tika uzdots izdot jaunus noteikumus, kas reglamentē dabasgāzes tirdzniecību un lietošanu. Ar šiem grozījumiem citstarp tika izslēgta Enerģētikas likuma 42.³ panta pirmā daļa, kurā likumdevējs bija ne tikai izlēmis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas, bet arī skaidri pilnvarojis Ministru kabinetu tās konkretizēt. [23.2.]

Šādos apstākļos Ministru kabinets nevarēja paļauties, ka tam noteiktā pilnvarojuma apjoms paliks nemainīgs. Likumdevējam, izstrādājot grozījumus Enerģētikas likumā, bija jāizlemj, vai arī liberalizētā dabasgāzes tirgus apstākļos valstij nepieciešams iejaukties šajā tirgū un noregulēt dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. Tāpat likumdevējam bija jānosaka skaidrs pilnvarojums Ministru kabinetam detalizēt tiesiskās sekas dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Nav pieļaujama tāda situācija, ka atkāpšanās vispārīgā civiltiesību regulējuma (Civillikuma) tiek īstenota ar Ministru kabineta noteikumiem, nevis likumu. [23.2.]

Līdz ar to apstrīdētās normas rada jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizriet no Enerģētikas likuma. Proti, ar apstrīdētajām normām Ministru kabineta noteikumos attiecībā uz prettiesiskiem tiesību aizskārumiem noteiktas tādas atkāpes no vispārīgā civiltiesību regulējuma, par kurām likumdevējs Enerģētikas likumā nav nedz izlēmis, nedz arī ietvēris atbilstošu pilnvarojumu Ministru kabinetam tās detalizēt. Tādējādi Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās normas,

ir pārkāpis tam Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā noteiktā pilnvarojuma robežas un rīkojies *ultra vires*. [23.2.]

Par to, kādēļ apstrīdētās normas neregulē kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem

Lietas dalībnieki un vairākas pieaicinātās personas norādīja, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 64. pantam vērtējama, pārbaudot, vai tās nosaka kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem. [24.]

Satversmes tiesa norādīja, ka jēdziens “kārtība” liecina par Ministru kabineta noteikumu procesuālo raksturu, proti, pilnvarojumu noteikt procedūru. Taču apstrīdētās normas, kurās Ministru kabinets tomēr noteicis atkāpes no vispārīgā civiltiesību regulējuma, nevis regulē kārtību atbilstoši likumdevēja pilnvarojumam, bet gan rada jaunas tiesiskās attiecības, kuras neizriet no Enerģētikas likuma. [24.]

Tāpat Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētās normas neregulē norēķinus par saņemtajiem pakalpojumiem. Ar pakalpojumu saprotams tiesisks darījums, tas ir, atļautā kārtā izdarīta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai. Taču dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā enerģijas lietotājs pieļauj neatļautu darbību, kuras rezultātā sadales sistēmas operatoram tiek nodarīti zaudējumi. Tādējādi lietotāja pienākums veikt apstrīdētajās normās paredzēto maksājumu rodas uz cita saistību rašanās pamata – neatļautas darbības dēļ. Tātad enerģijas lietotājs nevis norēķinās par saņemto pakalpojumu, bet gan atlīdzina sadales sistēmas operatoram ar neatļauto darbību nodarītos zaudējumus. [24.]

Par prasījuma robežu paplašināšanu

Satversmes tiesa secināja, ka arī pēc grozījumiem Noteikumu Nr. 78 88., 89. un 89.¹ punkts turpināja regulēt tiesiskās sekas gadījumos, kad enerģijas lietotājs pieļāvis dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu. Tādēļ to atbilstība Satversmei ir cieši saistīta ar prasījumu par apstrīdēto normu atbilstību augstāka juridiska spēka normām, jo visas minētās tiesību normas regulē dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma tiesiskās sekas. [25.]

Līdz ar to šo normu atzīšana par neatbilstošām Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai ir iespējama tā paša prasījuma ietvaros. Tādējādi no Satversmes tiesas procesa ekonomijas viedokļa ir lietderīgi paplašināt prasījuma robežas izskatāmajā lietā. [25.]

Par brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku

Satversmes tiesa noteica, ka apstrīdētās normas attiecībā uz personām, kurām tās piemērotas vai būtu jāpiemēro tiesā, atzīstamas par spēkā neesošām no to izdošanas brīža. [26.]

Par tiesību normu piemērošanu

Satversmes tiesa norādīja, ka pēc šā sprieduma saglabājas enerģijas lietotāja pienākums atlīdzināt sadales sistēmas operatoram nodarītos zaudējumus. No taisnīguma principa un tā konkretizācijas elementa – ekonomiskās ekvivalences – izriet, ka nav pieļaujama civiltiesisko attiecību dalībnieku iedzīvošanās uz cita šo tiesisko attiecību dalībnieku rēķina, tostarp nav pieļaujama arī enerģijas lietotāja iedzīvošanās uz sadales sistēmas operatora rēķina. [27.]

Nosakot enerģijas lietotāja pienākumu atlīdzināt sadales sistēmas operatoram zaudējumus, kas radušies dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma dēļ, piemērojams Satversmes 105. pants, taisnīguma princips, ekonomiskās ekvivalences princips un Civillikuma vispārīgais civiltiesību regulējums. [27.]

Satversmes tiesa nosprieda:

1. Atzīt Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 88. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) un 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 24. janvārim) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no izdošanas brīža.

2. Atzīt Ministru kabineta 2017. gada 7. februāra noteikumu Nr. 78 “Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi” 88. punktu, 89. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2020. gada 25. janvāra līdz 2021. gada 12. augustam, un spēkā esošajā redakcijā) un 89.¹ punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 12. augustam) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 107. panta septītajai daļai un attiecībā uz personām, kurām tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no izdošanas brīža.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/01/2021-03-03_Spriedums.pdf

Relīze sagatavota, lai informētu sabiedrību par Satversmes tiesas darbu. Detalizētāka informācija par Satversmes tiesas aktualitātēm, ierosinātajām un izskatītajām lietām pieejama Satversmes tiesas [mājaslapā](#). Aicinām sekot līdzi informācijai arī tiesas *Twitter* kontā [@Satv_tiesa](#) un tiesas *Youtube* [kanālā](#).

Zanda Meinarte
Satversmes tiesas
Sabiedrisko attiecību speciāliste
Zanda.Meinarte@satv.tiesa.gov.lv
67830759, 26393803

